

H Í R E K

TUDOMÁNYOS KONFERENCIA AZ 1. BOLGÁR HADSEREG MAGYARORSZÁGI HARCAIRÓL

Az 1. Bolgár Hadsereg a Dráva és a Mura folyók mentén vívta küzdelmes harcát a fasiszta csapatok ellen. A küzdelem 22. évfordulója alkalmából a Bolgár Néphadsereg Központi Háza nagytermében 1967. március 13-án a Tartalékos Tisztek Városi Bizottsága, a vezérkar mellett működő hadtörténelmi osztály, a G. Sz. Rakovszki Katonai Akadémia és a Hadtörténelmi Tudományos Társulat rendezésében tudományos konferenciát rendeztek Szófiában. Az elnökségben helyet foglalt: *Sztefan Vaszilev* professor, a BKP Központi Bizottsága Titkárságának tagja, a városi pártbizottság első titkára, *Velko Palin* vezérőrnagy, a Bolgár Néphadsereg politikai főcsoportfőnöke, *Petar Pancsevski* ny. á. hadseregtábornok, *Ivan Marinov* ny. á. vezérőrnagy, *Vladimir Sztojcssev* ny. á. vezérezredes, **Sterju Atanaszov** ny. á. vezérőrnagy, *Branimir Ormanov* altengernagy, a vezérkari főnök helyettese, *Geno Szt. Genov* vezérőrnagy, a G. Sz. Rakovszki Katonai Akadémia parancsnoka, *Ivan Kolobanov* ezredes szovjet katonai attasé, *Masszi Ferenc* ezredes magyar katonai attasé és *Jono Mitev* ezredes, professor, a hadtörténelmi osztály parancsnoka.

A tanácskozás főreferátumát az 1. Bolgár Hadsereg egykori törzsfőnöke, *PETAR HADZSIIVANOV* ny. á. ezredes tartotta, „Az 1. Bolgár Hadsereg hozzájárulása a német fasiszta csapatok szétzúzásához Magyarországon” címmel. Vázolta a bolgár nép honvédő háborújának első szakaszát követő helyzetet, az 1. Bolgár Hadsereg átszervezésének körülményeit. Külön kitért a szovjet parancsnokságoktól kapott segítség nagy jelentőségére — különösen a drávai német hídfő felszámolásában.

Hadzsiivanov ezredes meleg szavakkal méltatta a magyar lakosoktól kapott támogatást is és kifejtette, hogy ezen az alapon kibontakozott és megszilárdult a bolgár, a magyar és a szovjet népek őszinte fegyverbarátsága.

Előadásának további részében értékelte az 1. Bolgár Hadsereg támadó hadműveletének jelentőségét. A bolgár csapatok a Mura mentén egészen Klagenfurtig jutottak el, és itt találkoztak a 8. Angol Hadsereg csapataival. Ez a tény arra kényszerítette az angol parancsnokságot, hogy nyíltan elismerje csapatainak az 1. Bolgár Hadsereggel történő találkozását és ez egyben azt is jelentette, hogy a nyugati hatalmak tudomásul vették az új Bulgária részvételét a hitlerista Németország elleni háborúban. Mindezt alátámasztotta a Szovjetunió magatartása. A szovjet főhadiszállás ugyanis külön napiparancsokban és tüzérségi dísztűzzel üdvözölte az 1. Bolgár Hadsereget győzelmes harcaiért. Az előadó végezetül hangsúlyozta, hogy a Bolgár Néphadsereg honvédő háborús sikereinek oka e harc igazságos, felszabadító jellege volt és az a körülmény, hogy ebben a küzdelemben a bolgár kommunistáknak vezető és szervező szerep jutott osztályrészül.

Ezután szólalt fel *VLADIMIR SZTOJCSEV* ny. á. vezérezredes, az 1. Bolgár Hadsereg egykori parancsnoka, aki azokról a nehézségekről beszélt, melyeket a bolgár katonáknak a drávai és murai hősi harcok során kellett leküzdeniük. Megemlítette, hogy a bolgár csapatok hozzájárultak Ausztria területe egy részének felszabadításához is, amikor eljutottak Klagenfurt városáig.

SZTEFAN TARALEZSKOV ny. á. vezérőrnagy a szovjet—bolgár fegyver-

barátság nagyszerű tényeiről szolt. Hangsúlyozta annak jelentőségét, hogy pl. a bolgár csapatok légvédelmét és harctevékenységének légi támogatását teljes mértékben a szovjet parancsnokság biztosította. Külön foglalkozott felszólalásában a dráva—kisbajomi és murai bolgár—szovjet együttműködés kérdéseivel.

Nagy érdeklődéssel fogadták a nagytermet betöltő veteránok IVAN KOLOBANOV szófiai szovjet, és Masszi Ferenc magyar katonai attasék felszólalását. KOLOBANOV ezredes a szovjet hadsereg, a magyar hazafias antifasiszta erők és a bolgár hadsereg 1945 tavaszán Magyarországon kibontakozó harci barátságának nagy történelmi jelentőségét emelte ki és szolt a Varsói Szerződésbe tömörült szocialista államok hadseregei közötti erős szövetség fontosságáról.

MASSZI FERENC ezredes bolgárul köszöntötte a résztvevőket, majd meleg szavakkal emlékezett meg a szovjet és a bolgár csapatok hősiességéről a magyarországi felszabadító harcokban. Hangsúlyozta, hogy a magyar nép soha nem felejtí el a bolgár hősöket és tettekkel bizonyította be, hogy élni tudott a szabadsággal, amelyért oly nagy áldozatokat hozott a szovjet és a bolgár hadsereg.

GEORGI GINCSEV ezredes, hadtörténész felszólalásában a bolgár katonáknak a drávai és murai harcokban megnyilvánuló egyéni és tömeges hősiessége okairól és tényeiről beszélt.

IVAN ZSELEV ny. á. tábornok a parancsnokhelyettesi intézményről, valamint az 1. Bolgár Hadsereg harctevékenysége politikai biztosításának kérdéseiről beszélt. Kifejtette, hogy a Honvédó Háború első szakaszában a parancsnokhelyettesek gazdag nevelési és propaganda tapasztalatokra tettek szert, amelyeket a szovjet komisszároktól kapott tanácsokkal és tapasztalatátadásal együtt nagymértékben tudtak hasznosítani a drávai és a Mura menti harcok politikai munkájában.

PETAR SZTANCSEV ny. á. ezredes a haditudósítók és katonalevelezők áldozatos munkájáról; EFREM KARAMFILOV irodalomkritikus pedig a háború alatti irodalomról emlékezett meg méltató szavakkal; BORISZ CSOLPANOV ny. á. ezredes, hadtörténész, a memoáriródom eredményeiről, nehézségeiről és további feladatairól szolt.

A tudományos konferencia JONO MITEV professzornak a bolgár—magyar fegyverbarátság jelentőségét méltató zárszavával ért véget.

TUDOMÁNYOS TÖRTÉNELMI EMLÉKÜLÉS MISKOLCON

A Rákóczi-szabadságharc nagy jelentőségű eseménye, az ónodi országgyűlés 260. évfordulója alkalmából a Hazafias Népfront Borsod-Abaúj-Zemplén megyei bizottsága, a Magyar Történelmi Társulat Borsod-Zemplén-i csoportja, a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Borsod-Abaúj-Zemplén megyei szervezete, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Tanács végrehajtó bizottságának művelődési osztálya, valamint más állami szervek, szervezetek és intézmények 1967. május 31-én tudományos történelmi emlékülést rendeztek Miskolcon.

A tanácskozás részvevőit Varga Gáborné, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Tanács végrehajtó bizottságának elnökhelyettese üdvözölte.

Az emlékülés programjának első előadását „Az ónodi trónfosztás és a nemzetközi helyzet” címmel

KÖPECZI BÉLA, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja, egyetemi tanár tartotta meg. Referátumának elején megállapította, hogy „A Rákóczi-szabadságharc nem csupán a belső, hanem a külső tényezők szempontjából is más körülmények között robbant ki, mint az azt megelőző magyar függetlenségi mozgalmak.” Az 1526 utáni megmozdulásoknak ugyanis a külső erőket illetően a XVIII. század elejéig két olyan szomszédos nagyhatalommal — Ausztriával és a török birodalommal — kellett számolniuk, amelyek az ország egy bizonyos részét birtokukban tartották. A törökök kiűzésével az új függetlenségi harc már csak egy nagyhatalommal állt szemben: Ausztriával, amelynek uralkodó kőrei — azon a címen, hogy a törököt ők űzték ki — abszolutista politikát kívántak folytatni Magyarországon. Az előadó ezt követően a szövetség

problémáiról beszélt. Többek között megállapította, hogy a XVI—XVII. században „a magyar nemesség Habsburg-ellenességéhez szinte végzettszerűen társult a török szövetség gondolata”. Mint ismeretes, a Porta mindig kész volt támogatást adni Ausztria ellen. Am az is tudott dolog, hogy korábban csak Erdélynek sikerült egy rövid időre hasznosítani az osztrák—török ellentétet. Egyébként a „török támogatás — mondotta —, az ország pusztulásával és az erők szétforgácsolásával jár együtt.”

Az ottomán birodalom hanyatlása külpolitikai vonatkozásban meglehetősen nehéz helyzetbe hozta a függetlenségi harc vezetőit: célkitűzésük megvalósításához új szövetségeket kellett keresniük, mert — s ezt világosan látták — a rendelkezésükre álló belső erő nem volt elegendő a Habsburgok visszaszorítására. A nagy kérdés az volt: Nyugat- és Kelet-Európa mely államához forduljanak?

Mint tudjuk, ebben az időben Európában két háború dúlt: a spanyol örökösödési és az északi háború. A spanyol konfliktus a szabadságharcra nézve előnyösnek látszott, mert egyrészt megosztotta a Habsburgok erőit, másrészt Franciaország — amely katonai vonatkozásban jelentős erőnek számított a kontinensen — a körülményekből adódóan természetes szövetségesként jöhetett számításba.

Az előadó megállapította, hogy a magyar szabadságharc vezetői nagy váromanással tekintettek Miksa Emánuel bajor választófejedelemnek a Habsburgok elleni támadása elé is, hisz ez megnyithatta volna az utat a francia—bajor—magyar csapatok egyesüléséhez, illetve Bécs bekerítéséhez. „A nyugati szövetséges reménye — mondotta —, azonban hamar szertefoszlott.” Az 1704

végén lezajlott höchstedti csata után ugyanis a Habsburgok elfoglalták Bajorországot, Franciaországnak pedig elég gondot okozott saját védelme, nemhogy keleti szövetségesének kellő katonai támogatást tudott volna nyújtani.

Az északi háborúban résztvevő Svédország uralkodója, XII. Károly — szakítva elődének, Gusztáv Adolfnak a magyar protestánsok iránt érzett rokonszenvével — inkább a Balti-tengerre kijutni akaró Oroszország ellen lépett fel, semhogy szembeforduljon a Habsburgokkal. Lengyelország, a magyar nép hagyományos szövetségese pedig két tűz között vergődött.

„A protestáns hatalmak közül — alapította meg — Anglia és Hollandia Ausztria szövetségesei voltak, s így nem léphettek fel a magyarok védelmében.”

A magyar szabadságharc vezetése előtt 1706 végére világossá vált, hogy Franciaország támogatásánál többre van szükség: szövetségeket kell szerezni s ezt a vázolt nemzetközi keretek között kell megoldani. E célkitűzés egyik eszközeinek tekintették a Habsburgok trónfosztását.

Köpeczi Béla ezzel kapcsolatban elmondotta, hogy a „Habsburg-párti történetírás, de az ezt követő szellemtörténet is azt állította, hogy a kuruc vezetés és személy szerint Rákóczi engedte magát félrevezetni a francia intrikától, és ennek eredménye volt a végzetes lépés, amely oly sok kárt hozott Magyarországra”. Mint ismeretes, a romantikus nacionalista historiográfia ezt a feltételezést bár nem tette magáévá, a trónfosztást mégis elsősorban „a francia diplomácia önként elfogadott követeléseként fogta fel”.

Köztudott, hogy XIV. Lajos — s ebben nem volt egyedül — az államok közötti hivatalos kapcsolatok felvételét és a szerződéskötést illetően ragaszkodott bizonyos formáskozhoz. Az előadó megemlítette, hogy 1707-ig más hatalmak sem vették fel a hivatalos kapcsolatot sem Rákóczival, mint erdélyi fejedelemmel, sem a rendekkel. „Jellemző — folytatta —, hogy a Porta 1708-ban még azzal sem érte be, hogy Rákóczit beiktassák az erdélyi fejedelmi székbe, az erdélyi és magyar követek előtt diplomatái kijelentették: „Egy fejedelemség abban áll, hogy maga

juris-dictiojában legyen az ország, mások abban ne bírjanak, abszolút dominiuma legyen az országban.” Nyilvánvaló — állapította meg az előadó —, hogy ez a nemzetközi jogi érvelés az igazi okok leplezésére szolgált: a különböző hatalmak azért nem vették fel a hivatalos kapcsolatokat Rákóczival és szövetségeseikkel, mert vagy nem bíztak a felkelés erejében, vagy félték a Habsburgokkal és szövetségeseikkel újrat húzni.

Mint ismeretes, XIV. Lajos már 1705 májusában elismerte Rákóczit Erdély fejedelmének, szerződést azonban nem volt hajlandó vele kötni, mert a magyar nemzet — hangoztatták — nem független, még mindig királyának ismeri el I. Józsefet, de nincs is kivel szerződést kötni, mert a nemzetnek nincs új kormányformája. „A szerződéskötés körüli viták — emlékeztetett az előadó —, még a szécsényi országgyűlés előtt zajlottak le, Rákóczi és a kuruc vezetés tehát — vonta le a végkövetkeztetést —, már ekkor jól ismerte a francia udvar jogi érveit, s mégse mondta ki a trónfosztást.”

Köpeczi Béla fejtegetéséből kitűnik, hogy Rákóczi kidolgozott egy erre vonatkozó javaslatot, de nem vitte az országgyűlés elé. Ennek oka egyrészt a nemzetközi helyzet, másrészt a belső viszonyok alakulása volt: I. Lipót császár utóda késznek mutatkozott tárgyalások folytatására. E körülmény eredményeként az ún. békepárt megerősödött. Rákóczinak kompromisszummal kellett beérnie. „A konföderáció létrehozása — állapította meg az előadó —, ugyanis kompromisszum volt, amely belsőleg felemás helyzetet teremtett, hiszen a rendiség egyes vonásait erősítette, külsőleg pedig a Habsburgoktól való elszakadást, tehát a teljes függetlenséget nem jelentette... a döntés maga azt bizonyítja, hogy a kuruc vezetés politikáját a trónfosztás kérdésében nem elsősorban a francia állásfoglalás határozta meg.”

Köpeczi Béla ezt követően az 1707 januárjában Rozsnyón összehívott szenátusi ülés eseményeiről beszélt, ahol a detronizáció kérdésében meglehetősen éles vita alakult ki, de végül a szenátus egyhangúan a trónfosztás mellett foglalt állást. Az a vélemény alakult ki — mondotta —, hogy a nagyszombati béketárgyalások megszakadása után folytatni kell a hadako-

zást, mégpedig külföldi segítséggel. „Külső fejedelmekkel való colligatióját nemzetünk nem sonsequalhatja — olvashatjuk a jegyzőkönyvben —, ha csak magát pro gente libera nem declarálja... Hogy pedig len magát szabad nemzetnek declarálhassa, szükséges az domini Austriaci abrenuntiatio.” A szenátus tehát úgy látja, hogy a szövetségkötéshez meg kell teremteni a megfelelő jogi alapot. Amint ismeretes, szövetséget nemcsak Franciaországgal akartak kötni, hanem más országokkal, köztük Oroszországgal is.

„A trónfosztás kimondására azonban még egy szempontból is szükség volt — állapította meg az előadó: az új király megválasztásának előkészítése volt.” Mint tudjuk, Rákóczi már a szabadságharc elején meghívta a magyar trónra Miksa Emánuel bajor választófejedelmet. A körülmények azonban arra kényszerítették Miksát, hogy az országból elmeneküljön és Spanyol-Németalföld kormányzójaként a francia udvar kegyeltjeként éljen. Rákóczi ettől függetlenül szerette volna, ha elfogadja a koronát. Azt remélte, hogy így a francia király a korábnál hatásosabb segítséget nyújt az országnak, illetve az általános béketárgyaláson nagyobb súllyal képviseli a magyarok érdekeit.

Miksa Emánuel mellett számításba vették II. Ágost is, aki a lengyel trónról kénytelen volt lemondani a svéd király pártfogoltja javára. Köpeczi Béla megemlítette azt is, hogy a francia udvar kezdetől fogva megelégedéssel fogadta volna Rákóczi királyságát. Rákóczi azonban mindig elhárította az erre irányuló ajánlatokat. Az kétségekívül megállapítható, hogy a nemesség kedvező viszonyok esetén hazai uralkodó mellett szállt volna síkra. Az adott körülmények azonban arra készítették Rákóczit és híveit, hogy a külső segítség reményében idegen királynak ajánlják fel a magyar koronát.

„A detronáció — állapította meg Köpeczi Béla —, mindenekelött külpolitikai érdekekkel magyarázható, de teljesen helytelen volna, ha ezeket tartanánk kizárólagosaknak.” S ezt az állítást érvek sorával támasztotta alá.

Az interregnum kimondására 1707. június 13-án került sor. Rákóczi ettől az egység megerősödését várta, azt remélte, hogy detronizáció ünnepélyes nyilvánítása megnehezíti, illetve eltör-

laszolja a Habsburgokkal való kiegyezés útját. „A kérdés most már az — mondta az előadó —, hogy az interregnum kimondása... hozott-e olyan külső és belső eredményeket, amelyeket a kuruc vezetők vártak tőle?” Ezzel kapcsolatban ismertette azokat a diplomáciai lépéseket, amelyek egyrészt a franciákkal kötendő szerződés, másrészt a trón betöltésére irányultak. Eredménnyel azonban egyik sem zárult. Mint az előadó leszögezte, a szerződés elmaradása a trencsényi csata elvesztésével és Franciaország gazdasági és katonai helyzetének kedvezőtlen alakulásával magyarázható. Mivel Miksa Emánuel sem számíthatott francia segítségre, a koronát most sem fogadta el. Köpeczi Béla végső következtetésként állapította meg: „Az ónodi trónfosztás feltétlenül helyes volt abból a szempontból, hogy segítette tisztázni a kuruc szabadságharc és Franciaország kapcsolatait.”

Mint ismeretes, a kuruc diplomácia más hatalmakkal való kapcsolat felvételére is kiterjedt. A legjelentősebb esemény — mondotta — ebben a vonatkozásban kétségtelenül a varsói szerződés megkötése volt Oroszország és a magyar szövetkezett rendek között. Az orosz–magyar kapcsolatok alakulása tanúsítja, hogy Rákóczi nem elégedett meg — mint ezt egyes történétírók állították — a „francia hitegetésekkel”, önálló és szerteágazó külpolitikát folytatott, keresve a magyar szabadságharcot támogató, segítő szövetségeseket.

Köpeczi Béla befejezésül megállapította, hogy a trónfosztás kimondása — ha késve is, de elősegítette a diplomáciai tervek kibontakozását, de kevésbé váltotta be a hozzáfűzött belső reményeket. A detronizáció ugyanis a nemességet nem akadályozta meg abban, hogy már 1708 folyamán át ne pártoljon a Habsburgokhoz, döntő többségük inkább vállalta a velük való kiegyezést, mintsem kitartott volna véksőkig a függetlenség gondolata mellett.

Az emlékülés másik előadója,

R. VÁRKONYI ÁGNES kandidátus, a Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetének osztályvezetője volt. „Az ónodi országgyűlés történelmünk távlatában” című előadásában e nagyjelentőségű eseményt, hatását és következményeit vizsgálta.

Mint ismeretes, az országgyűlésen két nagy kérdéskomplexum várt megoldásra, az egyik a kuruc állam jellegének és a Habsburg birodalom, valamint Európa más államaihoz fűződő viszonyának problémája, a másik a teherviselés kérdése volt. Ónodon — mondotta az előadó — mindkét kérdésben döntés született: „elszakították azt az utolsó szálát is, amely az országot a közös király személyében a Habsburg birodalommal fűzte egybe, s kimondták a közteherviselést.”

Mindezek megállapítása után tette fel a kérdést: mindarra, amit az országgyűlés elvégzett, milyen más utak álltak még a szabadságharc vezetői előtt? Volt-e lehetőségük, hogy a trónkérdést illetően, vagy a háború terheinek elosztásáról más döntést hozzanak, mint amelyet Ónodon törvénybe iktattak?

Ezzel kapcsolatban kifejtette, hogy a Habsburg—magyar viszony, a háborús terhek elosztásának kérdése — ha más megfogalmazásban is, de már a zászlóbontással egy időben jelentkezett, és Rákócziak állandó kísérője maradt. A jobbágyság osztályharca következtében már 1705 nyarán nyilvánvalóvá vált — folytatta —, hogy a háború terheit az egyes osztályok anyagi helyzetéhez igazodva kell elosztani, és a belső helyzet is megérett arra, hogy eldöntsék a háború célját: „engedményekért folyik-e a harc a Habsburg birodalom keretein belül, vagy az önálló magyar állam megteremtéséért?” Erről kellett volna határoznia a Szécsényben összegyűjtött rendeknek is. A döntés előtt azonban kitértek. 1706 januárjában Rákóczi már kifejezetten azért hívta össze Miskolcra a Szenátus és a Gazdasági Tanács tagjait, „hogy többek között a trónkérdésről s a háború költségeinek társadalmi elosztásáról döntsének”. Mint ismeretes, e tanácsülésen az az álláspont győzött, amely a rendi szabadságokat tárgyalásokkal kívánta biztosítani. Ennek hangadója, bázisa a vármegyei nemesség volt. Tőlük származott az a követelés is, hogy Rákóczi a békekötés ratifikációjára hívja össze az országgyűlést, amely — másfél évre rá — ennek éppen ellenkezőjét végezte el: „Bevágja mindennemű egyezkedés útját, s immáron a független magyar állam megteremtésében látja a szabadságharc célját és értelmét” — szögezte le Vár-

konyi Agnes, majd a továbbiakban megállapította. — „*Most már a harc egyetlen kifizetési lehetősége az állami önállóság. Ennek megteremtése viszont új feltételeket kívánt. Többek között más természetű elosztását a háború társadalmi és gazdasági teherterhelésnek.*”

Mint tudjuk, a szabadságharc vezérének legfőbb gondja mindig az volt, hogyan teremtsen elő a háború anyagi alapját. Mind e mellett a harc kezdeti időszakában nem szedett adót. Ez azonban koránt sem jelentette azt, hogy a felszabadított területek lakosaira nem rakott volna terheket. A harcban való részvétel mellett áldozatokat követelt a társadalom minden osztályától.

A nemesség mindjárt a szabadságharc elején azzal a lehetőséggel találta magát szemben, hogy jobbágyainak egy részét elveszti, ily módon gazdasági alapjai megrendülnek. A jobbágyságot viszont éppen az ösztönözte fegyverfogásra, hogy ennek fejében olyan kiváltságokat kapnak, amelyek a feudális alávetettségéből kiemeli őket. „Az 1703 őszen — mondotta az előadó —, a nemesség körében kitört pánik osztálymérteiben nem az életveszélybe került egyes emberek ijedelme. Ennél sokkal több.” Amikor ugyanis a nemesség kénytelen tudomásul venni, hogy nincs, aki arasson, fuvart adjon, stb., stb., akkor a gazdaságukat, életük megszokott rendjét felforgató veszedelem rémlik fel előttük.

Így a nemesség nem vállalta — s mint Várkonyi Agnes megjegyezte —, az adott körülmények között talán nem is vállalhatta ezt az áldozatot. Am Rákóczi is úgy találta, hogy ez az út a szabadságharc számára nem járható, éppen ezért a fegyverfogással járó szabadság elnyerését igen szoros feltételekhez kötötte és szűkítette a körre szorította — amit viszont a jobbágyok, a fegyverforgatók nem fogadtak el. Ebben a helyzetben a fejedelem úgy keres kiutat, hogy a sereg utánpótlásának és fenntartásának új módszerére tér át, amelynek lényege az, hogy a háborút reguláris hadsereggel kívánja folytatni, a katonai szolgálatért pedig zsoldot fizet. Hogy ezt megtehesse, állami monopóliumnak nyilvánította a só-, a bor- és a marhakereskedelmet, a labanc nemések birtokait és a kamarai jószágokat állami tulajdonnak tekin-

tette, a kuruc állam fedezetével pénzt adott ki, a vámokon, a harmincadokon nemcsak a nemeseket, de a főnemeseket is fizetésre kötelezte. Am a szükségletet ezek sem fedezték. Éppen ezért — az adózás bizonyos áttételes formájaként — megkövetelte, hogy mind a jobbágság, mind a nemesség állítson ki és tartson fenn bizonyos mennyiségű hadat. A nemesnek a személyes felkelés kötelességét zsoldosállítással kellett megváltania. Az előadó további fejtegetéséből kitűnt, hogy a parasztságra jóval nagyobb teher jutott.

Rákóczi a katonaságot az általa veretett rézpénzzel fizette. Mint ismeretes, a rézpénz hónapról-hónapra értéktelenebbé vált. „Figyelemre méltó viszont — mondotta Várkonyi Ágnes —, hogy az értékvesztési hullám akkor kezdődik, amikor a nemes a zálogolt javait ki akarja váltani rajta, a másik nemesúr nem adja. Mikor a szegények adósságot akarnak fizetni, a hitelezők nem fogadják el. Mikor kiderül, hogy a rézpénzen nem lehet földet, szőlőt venni, taxát fizetni — csak azután válik alkalmatlanná a napi élelmiszerek, s iparcikkek vásárlására is.”

A rézpénz elértéktelenedésével többszörösen megnőtt a parasztság amúgy is nagy terhe. Ez a körülmény viszont a jobbágság és a katonaság körében az osztályharc újabb hullámát indította el. Óriási erejű katonamozgalom bontakozott ki, ami a szabadságharc vezetőit arra készíteti, hogy határozzanak: kik, hogyan viseljük a háború terheit.

Mint ismeretes, a miskolci tanácskozáson majdnem az egész szenátus elfogadta, hogy vonják be a rézpénzt és vessenek a parasztságra adót, csak Rákóczi nem. Olyasmit kérnek a jobbágságtól — állapította meg a fejedelem —, amivel nem rendelkezik. A nemesség megadóztatását viszont ekkor még maga Rákóczi sem látja kivihetőnek. „Kompromisszumos megoldás születik tehát 1706 tavaszán — mondotta az előadó. „A feudális birtok, a földesúri jószág értékmérésére alkalmasnak nyilvánították a szabadságharc pénzét — a rézpénzt, melyet különben némileg devalváltak és lepecsételtek, hogy nehezebb legyen a hamisítása.” Ennek hatására 1706 tavaszán és nyarán óriási erővel robbant ki az eddig lappangó nemesi ellenállás a szabadságharc vezetőivel, elsősorban Rákóczi politikájával szemben.

R. Várkonyi Ágnes a továbbiakban azokat a belső okokat vizsgálta, melyek a szabadságharcot vezető nemesség és a vármegyei nemesség között kibontakozó ellentétekhez vezettek. Többek között beszélt Rákóczinak az új államapparátus kiépítésére, tagjainak kiválogatására irányuló tevékenységével, a közmunka, a hadiszállítás megszervezése, a nemesi insurrectioval kapcsolatos rendi érzékenységgel, az észak-kelet magyarországi megyék Nánáson lezajlott gyűlésével, ahol a nemesek tiltakoztak a kormányzási módszerek, a zsoldosállás kötelezettségei és főleg a rézpénzre vonatkozó rendelet ellen. Rákóczit azzal vádolják, hogy a nemesi szabadságot elrontja, sőt a nemesi szabadság megcsorbítására fogott fegyvert.

Az előadó hangsúlyozta, szilárd meggyőződése, hogy ez a széles körben kibontakozó rendi-nemesi ellenállás láncreakciójaként ölt szinte katasztrófális méreteket az 1706. évi válság, amelynek hatásaként mindennemű áruforgalom csaknem leáll; akadozik a hadiszállítás; sok vidéken óriási méreteket ölt a sóhiány; széltében-hosszában beszélnek a járványveszélyről; a jobbágykatonák nagy számban térnek vissza falujukba; egyes vármegyékben a paraszthadnagyok hadakat gyűjtenek a maguk szakállára. Ezek láttán a fegyvertfogó nemes még inkább nem hagyja el megyéjét.

R. Várkonyi Ágnes a továbbiakban arról szól, hogy az 1706-os válsággal egy időben hatalmas politikai munka is folyik annak érdekében, hogy a szabadságharc egész tábora rátérjen a háború folytatása és a koncentráltabb erő kifejtés útjára, melyet a vállalt új célkitűzés megkövetelt. Rákóczi környezetének köznemeseit küldi ki a megyékbe, kérve őket, világosítsák fel a nemeseket, hogy „rendeléseinket — írja — az nyughatatlan elmék balítéletre nem fordítsák.” Mint ismeretes, Rákóczi nem bízott mindent csupán az értelemre. Ott, ahol nem használt a szó, fegyveres erővel szerzett érvényt kívánságának. Forgách Simont például, aki a megyék panaszeit emlékiratba foglalja, a detronizációtól pedig óva inti a nemzetet, börtönbe veti.

Mint tudjuk, továbblépésre a jobbágság osztályharca kényszerítette a szabadságharcot. E továbblépés nagy akadályát, a vármegyék rendi ellenállását, Rákóczi a katonaság segítségével

mozdítja el az útból. Csak ez után került sor, hogy a rozsnyói tanácsulésen kidolgozzák az 1707 tavaszán megrendezendő országgyűlés programját. A fejedelmi proposíciókban visszatérnek azok a gondolatok, amelyekkel a szabadságharc vezére egy éven át próbálta meggyőzni a vármegyéket — csak magasabb hófokra hevítve, lényegretörőben.

Mint ismeretes, az ónodi országgyűlés nagy nyilvánosság előtt zajlott le. Mit jelentett ez? — tette fel a kérdést többek között befejezésül Várkonyi Ágnes. — Nemcsak a vármegyéket, a szenátust, a főnemeseket, a klérus képviselőit és a szabad királyi városok követeit. Ott voltak a hadak, a katonák, a Vitézlj Rend küldöttei. „A kritikus pillanatokban mindig övéké volt a szó. Ők biztosították itt szavaikkal és tetteikkel, hogy Rákóczi elgondolása érvényesüljön.” — Az előadó ezt több, az országgyűlésen megtörtént epizóddal alá is támasztotta.

A tudományos történelmi emlékülés első korreferense

VÁRADI STERNBERG JÁNOS
(Uzsgorod) volt.

Mint ismeretes, Ungvár Bercsényi fészke volt. Nem véletlen tehát, hogy e terület népe megkülönböztetett szeretettel ápolja a kuruc kor hagyományait. Ezt tükrözte Váradi János hozzászólása is, aki Kijevben, az Akadémia könyvtárában megtalálta, Forgách Simonra vonatkozó latin nyelvű emlékiratról és az orosz—magyar kapcsolatokról beszélt. Elmondotta; hogy az orosz levéltári anyag, az egykorú orosz sajtó élénk figyelemmel kísérte a magyar eseményeket. A két ország közeledése lassan érett, és jellemző, hogy konkrét lépésre 1707 áprilisában és májusában, az ónodi országgyűlés összehívásával egy időben történt.

A magyar—orosz kapcsolatnak a szabadságharc történetében pozitív jelentősége volt — és a varsói szerződés megkötése Rákóczi diplomáciai sikerének könyvelhető el. Ez bizonyos mértékig elősegítette a belső erők konszolidációját, öregbítette Magyarország nemzetközi helyzetét és tekintélyét, de egyben garanciát is jelentett Magyarország számára az ellen is, hogy Oroszország Ausztria oldalán avatkozik be az eseményekbe.

De felmerül még egy kérdés — mon-

dotta a hozzászóló. Mennyiben és miért volt érdekelt a közeledésben I. Péter és kormánya? Itt nem a cárnak Rákóczi iránt érzett szimpátiájáról van szó, mint ezt Thaly Kálmán állítja, hisz Rákóczi és I. Péter csak 1711-ben találkoztak. Egy bizonyos érdekközösség állt fenn a magyar és az orosz diplomácia között. Oroszország érdekelve volt Ausztria gyengítésében, és ezért Isztambulban az orosz diplomácia 1704 óta állandóan szorgalmazta, hogy a szultán nyújtson segítséget a magyaroknak.

Az orosz diplomaták Lengyelországban abban az irányban tevékenykedtek, hogy meggátolják a szász csapatok beavatkozását Ausztria javára, mert Ágos szász választófejedelem és a lengyel király az oroszok szövetségese volt.

A szabadságharc célkitűzése, vagy éppen antiabszolutisztikus jelszavai aligha váltották ki Oroszország korlátlan uralkodójának rokonszenvét. Ugyanakkor I. Péter realizmusát tükrözi, hogy tárgyalásokat kezdett a „lázadók” vezetőivel. Az a tény, hogy az orosz diplomácia elgondolásaiban Rákóczi helyt kapott mint tárgyaló és szerződő fél, az orosz diplomácia bizonyos fokú humanizmusára vall.

Helytelen lenne úgy beállítani a dolgot — mondotta befejezésül többek között Váradi János —, hogy I. Péter részéről téves lépés volt a Rákóczihoz való közeledés, mint ahogy állította ezt pl. a szlovák Anna Gasparikova történész, aki sovinszta és nacionalista álláspontot követ, és ilyenformán tagadja a szabadságharc haladó és általános jelentőségét. De I. Péter cár érdekelve volt a közeledésben a fent vázolt okok mellett azért is, mert a kuruc diplomácia segítségével kívánt közeledni Franciaországhoz, hogy ezáltal kilépjen a diplomáciai elszigeteltségből.

A következő hozzászóló,

BENDA KÁLMÁN (Budapest) a Habsburgok detronizálásával megürült magyar trón betöltésére irányuló kuruc törekvéseket ismertette.

Rákóczi — hangsúlyozta — kezdettől fogva elutasította azt a gondolatot, hogy magát koronáztassa királlyá. A fejedelem olyan uralkodót akart, akinek személye katonai és diplomáciai téren is erőgyarapodást jelent az or-

szágnak. Mint tudjuk, jelöltje Miksa Emanuel, bajor választófejedelem volt, aki mint a francia király szövetségese, katonai és diplomáciai vonalon szorosabbra fűzte volna az országot és a Habsburg-ellenes tábor kapcsolatait. Benda Kálmán a továbbiakban ismertette az erre vonatkozó, eddig nem publikált levelezések és tárgyalások anyagát, amely szerint a választó kezdetben hajlott rá, hogy a kurucok ajánlatát — bizonyos feltételekkel — elfogadja. Hosszas habozás után azonban 1708-ban — az általános külpolitikai és a magyarországi katonai helyzetre hivatkozva — végül is udvarias formában nemet mondott.

Magatartását — állapította meg a korreferens — lényegében a francia király álaspontja alakította, XIV. Lajos pedig mindannyiszor, ahányszor a kurucok tárgyalni kezdtek Béccsel, s így a király attól tartott, hogy a magyarországi háború véget ér (pl. 1706-ban), a trón elfogadását javasolta, sőt pénzbeli és fegyveres támogatást is kilátásba helyezett. Ám, amikor a Habsburg—magyar kibékülés lehetősége elmúlt, akkor arra hivatkozva, hogy segítséget nem adhat, saját erejéből pedig Miksa Emánuel a magyar trónt nem tudja megtartani, a korona visszautasítását ajánlotta szövetségeseinek. Ily módon 1708 tavaszán a magyar—bajor tárgyalások le is zárultak, Rákóczi figyelme ekkor fordult a porosz udvar felé. A kuruc szabadságharcnak a trencsényi csata után egyre romló katonai helyzete, ezzel párhuzamosan a Habsburgok fegyvereinek nyugati győzelmei azonban végül mégsem engedték a magyar királyi szék betöltésének realizálását.

DEÁK GÁBOR (Miskolc) a Rákóczi-szabadságharc tanításának didaktikai és metodikai kérdéseiről beszélt. A Rákóczi kor emlékei — mondotta befejezésül —, hagyományai az eleven összekötő kapcsot jelentik a tanítási anyag és a tanulók érzelmi—értelmi nevelése között. Ezt a lehetőséget ki kell használni az igaz hazafiaság, a társadalomtudományi szemlélet, a helyes marxista világnézet kialakításában.

GOTTRICH LÁSZLÓ (Budapest) az ónodi országgyűlés katonai vonatkozásairól számolt be. Többek között megállapította, hogy az ónodi országgyűlésen tárgyalt gazdasági problémák

szorosan összefüggtek a katonai kérdésekkel. Elmondotta pl., hogy a dunántúli katonaság a július 1-i gyűlésen nyújtotta be a 11 pontból álló kívánóságát, amelyben arról panaszkodnak, hogy a fizetés késedelmessége miatt a katonaság szétszéled, a fizetést rézpénzben adják, amiért nem tudnak venni semmit. Mind e mellett sürgették a megfelelő ruházati eszközöknek és a hadi cassának a Dunán át való szállítását. Kéri az illetékeseket, küldjenek több lóport és fegyvert stb., stb.

Mint ismeretes, az országgyűlés egyhangúlag elfogadta e kéréseket, de törvényei között mégsem szerepelnek. Gottreich László a továbbiakban ennek okára adott választ, majd ezt követően a katonák által elkövetett kihágásokkal foglalkozott. „A nemesség egyre kevésbé szívesen látta — állapította meg —, hogy neki is áldozatot kell hozni, hiszen ezek az exenssusok nemcsak a nemeseket érintették, a kihágások többségükben épp azért következtek be, mert a hadsereg ellátásának kérdése nem volt kielégítő mértékben megoldva.”

Hozzászólásának további részében a kuruc hadsereg általános szabályzatával foglalkozott, amely a „Regulamentum Universale” nevet kapta. A Regulamentum egyes részeit és fejezeteit taglalva elmondotta, hogy szerkesztéséhez 1706 nyarán kezdtek, és elkészítésében nagy része volt Bercsényinek.

ROMÁN JÁNOS (Miskolc), hozzászólásában az országgyűlés színhelyéről, Ónodról beszélt. A helység történetét ismertetve — a természeti adottságokon kívül — a legjelentősebb alakító tényezőiről: a várról, az uradalomról, a hajdú kiváltságokról és a mezővárosi jellegről szólt.

SOÓS IMRE (Eger) korreferátumában Telekessy István, egri püspök kuruckori tevékenységéről beszélt. Többek között elmondotta, hogy a 75 éves főpap volt az egyedüli katolikus egyházfő, aki az ónodi országgyűlés trónfosztó határozatát aláírta. Személyét a polgári történetírás — mondotta — nagy-nagy kurucként festette le, a marxista szemléletű kutatás viszont azt derítette ki, hogy végül is hűtlen lett a mozgalomhoz.

Mégis hiba volna figyelmen kívül hagyni — fűzte hozzá befejezésül a

hozzászóló —, hogy amikor a kurucok szabadjára hagyták, amikor tehát lett volna más választása, amikor az ismételt pápai és primási fenyegetések hatására neki is módjában állott volna rálépni a Bécsbe vezető, kényelmesebb útra, akkor ő a megalázó büntetést is vállalva, továbbra is megmaradt hívei körében, s mindvégig lelkesen végezte azokat a szolgáltatásokat, amelyeket a fejedelem tőle, a főpaptól a mozgalom érdekében megkívánt. Szolgálatával mind belpolitikai, mind külpolitikai vonatkozásban hasznára volt a szabadságharcnak. Kuruc magatartásában nem nehéz kimutatni megtorpanásokat, súlyos konfliktusokat, de az is bizonyos: ő előtte egyetlen katolikus

főpap sem ment el ilyen messzire egy Habsburg-ellenes szabadságmozgalom támogatásában. Ebben áll szerepének pozitívuma.

A tanácskozás utolsó korreferense

WELLMANN IMRE (Budapest) a nemeseknek az ónodi országgyűlésen és személy szerint Rákóczival szemben tanúsított magatartásával foglalkozott, majd ezt követően a tudományos történelmi emlékülés.

BEREND T. IVÁN Kossuth-díjas egyetemi tanár, a Magyar Történelmi Társulat főtitkárának elnöki zárszavával véget ért.

Molnár Pál

SZERKESZTŐSÉGI KÖZLEMÉNYEK

Tájékoztatásként közöljük, hogy *Papp Tibor*: A magyar honvédség megalakulása a kiegyezés után című tanulmányának II. részét anyagtorlódás miatt folyóiratunk 4. számában közöljük.

SZERKESZTŐSÉG

PÁLYÁZATI FELHÍVÁS

A Magyar Történelmi Társulat a polgári demokratikus forradalom közelgő 50. évfordulója alkalmából a Károlyi Mihályné által felajánlott pályadíjra pályázatot hirdet.

Pályázni lehet minden, a pályázat kiírása után megjelent, vagy kiadatlan egyéni, vagy kollektív, új tudományos eredményeket felmutató, összegező, forrásközlő, helytörténeti vagy egyéb jellegű történelmi tanulmánnyal, vagy monográfiával, amely az 1918. évi októberi forradalommal, a forradalmat előkészítő 20. századi magyar haladó mozgalmakkal, Károlyi Mihály történelmi szerepével foglalkozik.

A pályadíjak a következők:

- I. díj: 8000,— Ft
- II. díj: 5000,— Ft (2 db)
- III. díj: 3000,— Ft (4 db)

A pályázaton minden kutató részt vehet. Pályázhatnak pedagógusok, helytörténeti kutatók, muzeológusok. A pályázatok elbírálását a Magyar Történelmi Társulat által kialakított bíráló bizottság végzi.

A pályaműveket 1968. szeptember 1-ig kell beküldeni a Magyar Történelmi Társulat címére (Budapest, I., Üri utca 51—53.).

*Magyar Történelmi Társulat
Elnöksége*

PÁLYÁZATI FELHÍVÁS

A Magyar Történelmi Társulat a polgári demokratikus forradalom kitörésének, a Kommunisták Magyarországi Pártja megalakulásának és a Magyar Tanácsköztársaság győzelmének közelgő 50. évfordulója alkalmából a Hazafias Népfront, a Művelődésügyi Minisztérium, a Párttörténeti Intézet és a Magyar Munkásmozgalmi Múzeum által felajánlott pályadíjakra pályázatot hirdet.

Pályázni lehet minden, a pályázat kiírása után megjelent, vagy kiadatlan egyéni, vagy kollektív, új tudományos eredményeket felmutató, összegező, forrásközlő, helytörténeti vagy egyéb jellegű történelmi tanulmánnyal, vagy monográfiával, amelyik a polgári demokratikus forradalom fő kérdéseivel, Károlyi Mihály, Kun Béla és a forradalom más vezetőinek tevékenységével, a Kommunisták Magyarországi Pártjának megalakulásával, a szocialista forradalom győzelméért vívott harcával, valamint a Magyar Tanácsköztársaság történetének egyes kérdéseivel foglalkozik.

A pályadíjak a következők:

- I. díj: 15 000,— Ft
- II. díj: 10 000,— Ft (2 db)
- III. díj: 5 000,— Ft (3 db)

A pályázaton minden kutató részt vehet. Pályázhatnak pedagógusok, helytörténeti kutatók, muzeológusok. A pályázatok elbírálását a Magyar Történelmi Társulat által alakított bíráló bizottság végzi.

A pályaműveket 1969. március 1-ig kell beküldeni a Magyar Történelmi Társulat címére (Budapest, I., Üri u. 51—53.)

*Magyar Történelmi Társulat
Elnöksége*

**ZRÍNYI KATONAI KIADÓ HARMADIK NEGYEDÉVI
KIADVÁNYAIBÓL**

Szovjet szerzői munkaközösség:

**A Nagy Honvédő Háború története
1941—1945. V. kötet**

Megjelent

egészvásznon kötésben, 580 oldal terjedelemben.

Ára: 150,— Ft

Györkei Jenő:

Magyarok az Amúr partján

Megjelent

kötve, 168 oldal terjedelemben.

Ára: 15,— Ft

Sík Endre:

Próbaévek

Megjelenik

kötve, 880 oldal terjedelemben.

Ára: 53,— Ft

Magyar szerzői munkaközösség:

Újdonságok a haditechnikában 1967.

Megjelenik

kötve, 360 oldal terjedelemben.

Ára: kb. 27,— Ft

